

Datum
2012-09-13

Dnr RA 04-2012/2573
Ert Dnr Ku2012/836/RFS

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Remissvar Ds 2012:13 Ny bibliotekslag

Rikssarkivet har tagit del av rubricerade promemoria och vill härmed lämna följande synpunkter.

Rikssarkivet ser det som positivt att ett förslag till en ny bibliotekslag nu lagts fram för att möta de omvärldsförändringar som skett, inte minst på det digitala området. Syftet att tydliggöra och stärka bibliotekens roll i samhället välkomnas också.

Det anges i förordet till promemorian att ett av de främsta motiven till att införa en ny lag är att öka lagens användarvänlighet. Huruvida det är det senare förhållandet som medfört att denna i första hand inriktats mot folkbibliotekens område och syftar till att stärka och definiera dessas uppdrag är oklart. Stora delar av genomgången behandlar enbart den kommunala och landstingskommunal biblioteksverksamhetens olika former. Det sistnämnda innebär att den typ av biblioteksverksamhet som bedrivs av Rikssarkivet och många andra statliga myndigheter inom kulturområdet inte alls omnämns i lagtexten eller inte behandlas annat än i förbigående i själva promemorian. Dessa bibliotek brukar vanligtvis benämnas specialbibliotek och ingår också som en speciell kategori i den offentligt insamlade biblioteksstatistiken.

Mest förvånande är naturligtvis att Kungliga biblioteket (KB), det svenska nationalbiblioteket saknas i uppräknningen i lagförslagets 1 § av vad som utgör det allmänna biblioteksväsendet. Inte minst i ljuset av att kultursamverkansmodellen nu är på väg att genomföras i hela landet, de regionala kulturplanernas betydelse och KB:s roll i denna process är detta förhållande anmärkningsvärt. KB:s roll i en framtida uppföljning behandlas i avsnitt 3.13 i promemorian. I sammanhanget nämns också KB:s uppdrag att ha en nationell överblick över biblioteksområdet och att främja samverkan.

Specialbiblioteken

Rikssarkivet är som kulturarvsmyndighet en typisk representant för just myndigheterna med specialbibliotek och vill därför kortfattat lyfta fram några av de problem som uppstår på grund av att specialbibliotekens ställning behandlas så summariskt i lagförslaget och promemorian.

I lagförslagets 1 § sammanförs under punkt 7. ”övriga offentligt finansierade bibliotek”. I 3 § som behandlar ansvaret för verksamheten omtalas i punkt 6.

”...(för) övrig biblioteksverksamhet som enligt särskilda bestämmelser är en uppgift för staten ansvarar staten”. Att detta syftar på de tidigare nämnda specialbiblioteken framgår av promemorian kapitel 3:4. Formuleringen gör att man i resonemanget missar väsentliga delar av det offentliga biblioteksväsendet eftersom specialbiblioteksbegreppet inte bara omfattar myndighetsbibliotek utan också museibibliotek, bibliotek vid vissa forskningsinstitut och andra offentligt finansierade bibliotek med samlingar inom avgränsade ämnesområden. Vissa specialbibliotek kan också ha andra huvudmän än staten, t.ex. museer som ibland har stiftelser som huvudmän.

Riksarkivet föreslår därför att förutom att KB medtas i uppräkningslistan i 1 §, så bör 1 § i lagförslaget ändras och en kategori ”Specialbibliotek” tillföras. En konsekvens av detta är att alla bibliotekskategorier ska beskrivas även i 3 § om ansvarsfördelning.

Forskningsbibliotek

Lagförslaget eller promemoria tar inte heller upp bibliotekens roll för att främja högre utbildning, forskning och utveckling. Forskning och forskningsbibliotek nämns inte i lagtexten, vilket kan jämföras med 1996:1596 10 §, där ordet forskningsbibliotek finns med.

KB och SCB delar in forskningsbiblioteken i tre kategorier: nationalbibliotek, högskolebibliotek och specialbibliotek. KB och specialbibliotekens roll har kommenterats ovan. Det kan också här påpekas att förutom att specialbiblioteken stödjer sin huvudmans verksamhet, är de också en viktig resurs för forskningen i det omgivande samhället, kompletterar högskolebiblioteken, svarar för biblioteksservice och samverkar med det övriga allmänna biblioteksväsendet. I KB:s rapport från 2010; ”Humanistiska specialbibliotek. Rapport från en kartläggning av 31 bibliotek utanför högskolan ” av Kerstin Assarsson Rizzi, ges en god bild av dessas betydelse för forsknings- och utvecklingsområdet. Högskolebiblioteken berör kortfattat i lagförslagets 12 § och 15 §, men i första hand för att de ska svara för biblioteksservice och bistå och samverka med det övriga biblioteksväsendet. Men dessas roll för forskningen eller formerna för denna samverkan behandlas inte.

Riksarkivet hade gärna sett att man i lagförslaget tydligare lyft fram också det allmänna biblioteksväsendets uppdrag att främja högre utbildning, forskning och utveckling. Idag återspeglar förslaget i första hand bibliotekens uppdrag att främja läsning och tillgång till litteratur, vilket naturligtvis är en primär uppgift för folkbiblioteken. Det är dock inte tillräckligt om lagförslaget avses omfatta hela biblioteksområdet.

Informationsteknikens nya roll

Den nya lagen avses vara teknikneutral och folkbibliotekens roll som främjare av användningen av informationstekniken för kunskapsinhämtning och lärande lyfts fram i 5 §. I promemorians avsnitt 3.6.3 kommenteras detta kortfattat. Det hade varit önskvärt att utvecklandet av digitala tjänster, digital kompetens mm. tydligare kopplats samman med de mål som anges för ”It i människans tjänst - en digital agenda för Sverige”.

I avsnitt 3.6.3 omtalas också det förhållandet att de flesta folkbibliotek idag erbjuder tillgång till digital information i olika former, via den egna hemsidan eller på plats i lokalen. Detta är något som har relevans för Riksarkivet eftersom många folkbibliotek idag har prenumeration på det digitala material som Riksarkivet tillgängliggörs emot avgift via SVAR. I sin redovisning till Kulturdepartementet av uppdraget i regleringsbrevet för 2012 rörande tillgången till Riksarkivets nätbaserade information föreslår Riksarkivet att abonnemangs-avgifterna för den nätbaserade informationen vid SVAR tas bort för folkbiblioteken och utbildningsväsendet.

När denna typ av databaser behandlas i promemorians avsnitt 3.8.3 som rör ”Andra medier” hamnar de dock i samma kategori som musik och dataspel vars tillhandahållande utan avgift inte hindras av lagförslaget. Kommunerna får dock enligt förslaget själva bestämma om de ska ta ut en avgift. De påpekas i promemorian också att det är väsentligt att framhålla att utlåningen av sådana produkter inte får snedvrída konkurrensen gentemot kommersiella aktörer. Riksarkivet ser detta som potentiella problem om SVAR:s information enligt vårt förslag skulle komma att erbjudas utan ersättning till folkbiblioteken och utbildningsväsendet.

Samverkan

Samverkan definieras i lagförslaget 14-15 §§ mycket snävt som samverkan mellan biblioteksinstitutioner och då i första hand i fråga om lån och fjärrlån. Under de senaste åren har inte minst folkbiblioteken i allt högre grad kommit att bli involverade i vad som brukar benämnas ABM-samverkan på både lokal och regional nivå. Detta har också ytterligare accentuerats av införandet av de regionala kulturplanerna. Riksarkivet hade gärna sett en fördjupad diskussion om samverkansfrågorna i detta bredare perspektiv och att detta också avspeglats i lagförslaget.

Beslutande i detta ärende har varit riksarkivarien Björn Jordell. Närvarande vid ärendets slutliga handläggning har även varit 1.bibliotekarien Elisabet Sandström, 1.bibliotekarien Lena Nordström, avdelningschefen och verksamhetsansvarige vid Digisam Rolf Källman samt avdelningschefen Ann Hörsell, föredragande.

Björn Jordell

Ann Hörsell